

ESKİ UYGURCA BİR TABİRNAMEYE GÖRE TÜRKLERİN ERKEN DÖNEM RÜYA YORUMLARINDAKİ DEĞİŞİM ÜZERİNE MUKAYESELİ TESPİTLER

Serkan ŞEN*

Özet

Türkçe rüya yorumları üzerine çalışanlar, tabirname türündeki eserleri genellikle Eski Oğuz Türkçesi dönemiyle başlatırlar. 2007 yılında L. Yu. Tuğuşeva tarafından yayımlanan Eski Uygur Türkçesi dönemine ait bir el yazması, bu görüşü değiştirebilecek niteliktedir. Rus Bilimler Akademisi bünyesinde muhafaza edilen yazmanın X-XI. yüzyıllar arasında kaleme alındığı düşünülmektedir. Bu doğrultuda Uygurca yazmayı, Türkçe tabirname geleneğinin eldeki en eski ürünü olarak değerlendirmek gerekir. Tuğuşeva'nın metnin okunması ve anlaşılması hususundaki görüşlerini eleştirel bir yaklaşımla gündeme taşıyan bu makale, öncelikle alanla ilgilenenlerin dikkatini Eski Türkçe dönemine dek çekmeyi amaçlamıştır. Uygur, Eski Oğuz ve Çağatay sahalalarına ait rüya tabirleri karşılaştırılarak yorumlarda örtüşen ya da ayrışan noktalar belirlenmiştir. Erişilen bulgular ışığında tarihte Türk tabirname kültüründeki devamlığın ve değişimin hangi gerekçelerle açıklanabileceği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rüya, tabirname, Eski Uygur Türkçesi, Eski Oğuz Türkçesi, Çağatay Türkçesi.

COMPARATIVE FINDINGS ON THE CHANGE IN THE EARLY DREAM INTERPRETATIONS OF THE TURKS ACCORDING TO AN OLD UIGHUR TABIRNAME

Abstract

Those who study Turkish dream interpretation generally start their declarations with the Old Oghuz Turkish period. A manuscript belonging

* Prof. Dr., Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, serkansen@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2884-4753.

to the Old Uighur Turkish period published by L.Yu. Tuğuşeva in 2007 changes this view. The manuscript preserved within the Russian Academy of Sciences is thought to have been written between 10th and 11th centuries. Accordingly, writing in Uighur should be considered as the oldest product of the Turkish Tabirname tradition. Bringing Tuğuşeva's views on reading and understanding the text to the agenda with a critical approach, this article primarily aimed to attract the attention of those interested in the field back to the Old Turkish period. By comparing the dream expressions of the Uighur, Old Oghuz and Chagatay areas, overlapping or diverging points in the interpretations were determined. In the light of the findings, it was discussed on what grounds the continuity and change in the Turkish tabirname culture in history can be explained.

Keywords: Dream, Tabirname, Old Uighur Turkish, Old Oghuz Turkish, Chagatay Turkish.

Giriş

Meçhule duyulan merak, insanoğlunun dünya macerasında önemli yer tutar. Bu merakın yoğunlaştığı konulardan biri de geleceğin getirecekleridir. Zamanın akışına hükmedemeyen insan, ileride yaşayacaklarından haberdar olabilmek için rüyalara başvurabilmiştir. O nedenle uykuda görülenlerin gerçek hayatta nelere işaret ettiğini açıklayan metinlerin geçmişi, yazının başlangıcı kadar eskidir. MÖ 4000 ila 3000 yılları arasında yazılmış kil tabletlerde rüyalarla ilgili anlatılara rastlanır. MÖ 2000'li yıllardan itibaren Mısır'da bulunan papirüslerde, rahipler tarafından gerçekleştirilen tabirlerden bahsedilmektedir. Örneğin MÖ 2144-2124 yılları arasında hüküm süren Sümer kralı Gudea'nın gördüğü rüya, tapınak inşa etmesi şeklinde yorumlanmıştır. Çin'de MÖ 1046'da tahta oturan Zhou dükü Wen, rüyaları tabir etmiş ve bu özelliğiyle "düşlerin efendisi" unvanını almıştır. MÖ VI. yüzyıldan itibaren Çin'de hâkim olmaya başlayan Taoizm'de, rüya çözümlemeleri son derece önemsenmiştir (Morgan, 2015, s. 54-55). Farklı dinlerde ve kültürlerde olduğu gibi İslam inanisinde da yorumlamaya değer rüyalara itibar edildiği bilinmektedir (Günay, 1986, s. 93-100).

Eski Türkçede *tüş* ve *tül* sözcükleriyle karşılanan rüyalar (Rona-Tas, 1972, s. 231-232), Türklerde erken dönemlerden itibaren geleceğin ipuçlarını sunan tılsımlı bir alan olarak değerlendirilmiştir. İlk Türk destanlarında rüya yorumları, önemli birer motif olarak karşımıza çıkar. Eski Türkçede rüyaları yorumlayıp bu tılsımlı alandan haber getiren rüya tabircileri, *tüş yörgüçü* ~ *tüş yorguçu* olarak adlandırılırken (Şen, 2007, s. 226-228) rüya alametlerine *belgü* denilmektedir (Kaya, 1994, s. 326; Tezcan, 1975, s. 31). *Türk dili ta-*

rihinde rüya tabirine dair yazılı aktarımlara ilk kez Eski Uygurca metinlerde rastlanır. Örneğin X. yüzyılda Çince'den Türkçeye tercüme edildiği anlaşılan “Eski Uygurca Hsüan Tsang Biyografisi’nin X. Bölümü”nde Hsüan Tsang’ın öğrencisi tarafından görülen rüyanın yorumu, metinde şöyle aktarılmaktadır:

ol ok kün tayto samtso açarınıñ tıtsısı /// (yaklaşık altı satır eksik) *bo ne yavız tül tüşedim tēp sēzinti korktı ēkinti kün tangta tūlin tayto samtso açarıka ötünti samtso açarı yarlıkadı bo tül sanga körmez manga körür bo tül belgüsi erser manga yitgülik kıyılğuluk belgü ol tēp tēdi* “Aynı gün Tay-T’ang Tripitaka (Hsüang Tsang) üstadın öğrencisi (Kaochanglı Hsuan-chio) ‘Ne kadar kötü düş gördüm’ deyip kuşkulandı, korktu. Ertesi gün tan vakti düşünüyü Tay-T’ang Tripitaka (Hsüang Tsang) üstada arz etti. Tripitaka (Hsüang Tsang) üstat (şöyle) buyurdu: Bu düş senin için değildir, benim içindir. Bu düşün belgisi ise benim sonumun geldiğinin, öleceğimin işaretidir dedi.” (Tezcan, 1975, s. 31).

Dīvānu Lugāti’t-Türk’teki *tüş yördi* “düşü tabir etti” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014, s. 399) kaydı, rüya yorumlama geleneğinin Türkler arasında İslamiyet sonrası dönemde de geçerliliğini sürdürdüğüne işaret etmektedir. Nitekim *Kutadgu Bilig*’in elli dördüncü bölümünün *tüş yorguçılar birle katılmaknı ayur* (Arat, 1999, s. 439) “Rüya tabircileri ile münasebeti söyler.” (Arat, 2003, s. 316) biçiminde başlıklandırılması, eski Türklerin rüya tabircilerine verdikleri önem neticesidir. Bu bölümde rüya tabirinin bir ilim olduğu ve bu ilim sahibinin rüyayı hayra çevirebileceği, tabircinin yorumlamayı bildiği takdirde dediğinin derhâl gerçekleşeceği, rüya iyi yorulursa iyi çıkacağı, kötü rüyaların şerrinden sadaka ile kurtulunacağı ve yöneticilerin rüya tabircileri ile iyi geçinmesi gerektiği anlatılmaktadır (Arat, 2003, s. 316). *Kutadgu Bilig*’in yetmiş beşinci bölümü ise *ögdülmiş odgurmışka tüş yörügün ayur* (Arat, 1999, s. 594) “Ögdülmiş Odgurmış’a rüya tabirini söyler” (Arat, 2003, s. 429) biçimindedir. Bu bölümde eserin kahramanlarından Ögdülmiş, tabircinin tabir ilmini bilmesi gerektiğini, rüya yorumunun rüyanın görüldüğü zamana, şartlara, rüya gören kimsenin durumuna göre değişeceğini, rüyaların genellikle tersine çıktığını ve iyi yorulmalarının lazım geldiğini genişçe anlatır. Ayrıca rüya tabirinin hikmetli insanların işi olduğunu belirtir (Arat, 2003, s. 429-433). *Kutadgu Bilig*’de tabir ilmine ilişkin genel bilgilerin yanında Türk kültür tarihinde yorumu gerçekleşen ilk rüyalardan birine de yer verilmiştir. Eserin kahramanlarından Odgurmış, gördüğü bu rüyayı Ögdülmiş’e şöyle nakleder: *şatu kördüm elig anıng bagnaşı / yüz utru uruglug ēdiz hem yası - angar agdım emdi birer bagnaça / başınga tegi bagna sadım nēçe - başında bir etçi¹ maña*

¹ Reşit Rahmeti Arat’ın yayınında *atçı* olarak okuduğu sözcüğün *etçi* olarak okunması gerektiği Clauson tarafından ortaya konulmuştur (Clauson, 1972, s. 43). Clauson’un görüşüne uyarak sözcüğe *etçi* olarak yer verilmiştir.

suv bërür / alır men tüketü içip öz kanur - anında basa kökke uçtum tengip / özüm belgüsüz boldı örlep singip (Arat, 1999, s. 598) “Rüyamda bir merdiven gördüm, onun elli basamağı vardı; yüksek ve enli, karşıma dikilmişti. Ben bu basamaklara birer birer basarak yukarı çıktım; sonuna kadar kaç basamak olduğunu saydım. Son basamakta bir kasap bana su uzattı; ben de alıp sonuna kadar içtim ve suya kandım. Ondan sonra havaya yükselerek göğe uçtum ve yükselip gözden kayboldum.” (Arat, 2003, s. 432). Odgurmuş’ın bu rüyasını yorumlayan Ögdülmiş, merdivenin izzet olduğunu, insan yükseldiği nispette ve her basamak için ayrı değer göreceğini, kaptaki suyu alıp içmenin kendinin ve neslinin uzun hayata nail olacağını, kalkıp göklere uçarak en yükseklerle çıkmanın ise Tanrı’nın bütün arzularını yerine getireceğine delalet ettiğini söylemektedir (Arat, 2003, s. 432- 433). Odgurmuş ise böyle bir yorumun ancak Ögdülmiş için geçerli olabileceğini dile getirerek kendi tabirini paylaşır. Buna göre merdivenin başına kadar yükselmesi, yaşının tükenmesi; ölümü temsil eden kasabın sunduğu suyun tamamını içmesi, ömrünün bitmesi demektir. Suyun yarısını içmiş olsa idi ömrünün yarısı kalmış olurdu. Ama rüyada suyun tamamı içildiyse hayat sona erdi ve mezar kazıldı, demektir. Yukarı uçup kaybolma ve mavi göğe çıkıp boşluğa karışma ise canın ten kalıbından çıkarak bir daha yerine dönmek üzere uçmuş olmasına delalet etmektedir (Arat, 2003, s. 433-434). Sonuçta Odgurmuş, haklı çıkmış ve bir müddet sonra vefat etmiştir (Şen, 2009, s. 303).

Eski Türkçe metinlerde rüya tabirine ilişkin aktarımlara rastlansa da tabirname türündeki ilk ürünlerin XIV. yüzyıldan itibaren Eski Oğuz Türkçesi sahasında ortaya konduğu görüşü, konunun uzmanları arasında genel kabul görmüştür (Balaban, 2014, s. 115). Ancak 2007 yılında L. Yu. Tuğuşeva tarafından yayımı gerçekleştirilen Eski Uygur Türkçesi dönemine ait el yazması (Tuğuşeva, 2007), bu görüşü değiştirebilecek niteliktedir. Rus Bilimler Akademisi Doğu Araştırmaları Enstitüsü St. Petersburg Koleksiyonu’nda bulunan fal metinleri arasında SI Kr 4b katalog numarasıyla kayıtlı yazma, rüya tabirlerini içermektedir. Metnin yayımcısının yazı özelliklerinden yola çıkarak X-XI. yüzyıllar arasında tarihlendirdiği yazmanın diğer yüzünde, Çince dinî bir anlatı yer alır. Oldukça ince olan kâğıdın sarımsı gri rengi zamanla karar-mış, birer santimlik arayla sırlanan satırların bazı kısımları yırtılmadan ötürü okunamaz hâle gelmiştir (Tuğuşeva, 2007, s. 38). Yazmada, toplamda otuz iki rüya yorumunun yer aldığı anlaşılmaktadır. Ancak, birinci satırdaki rüyanın geçtiği kısım okunabilse de yorumun bulunduğu bölüm yırtıktır. On sekizinci satırda ise tabiri yapılan rüyanın anlatıldığı bölüm yıpranmıştır. Eserin son kısmını oluşturan yirmi dokuzuncu ve otuz ikinci satırlar arasında -okunabilen sözcüklerden anlaşılabilirdiği kadarıyla- dört rüyanın yorumuna daha yer verilmişse de yırtılmış bölümler, bunlar hakkında fikir yürütmemizi engellemekte-

dir. Dolayısıyla çalışmamızda Uygur dönemine ait otuz iki rüya yorumundan yirmi altısı, karşılaştırmaya tabi tutulabilmiştir.

Uygurca fal metinlerinin zaman zaman Çin kültüründen esinlendiği bilinmektedir (Şen, 2017, s. 13). Bununla birlikte Eski Uygurca tabirnamenin Çinceden bire bir kopyalandığı ileri sürülemez. Zira karşılaştırmada esas alınan yazmanın içeriği, Eski Çince rüya tabirleriyle uyuşmamaktadır. Örneğin Zhou dükü Wen'in yorumuna göre rüyada yırtık elbise gören erkeğin karısı onu aldatma eğilimindedir². Uygurca metinde ise kötü elbise, insanlar arasında dedikodunuzun yapılacağıının belirtisidir. Haddizatında Eski Türkçe tabirname ile Eski Çince tabirname arasında konu edinilen varlıkların ortak olmayışı da bunların farklı kültürlerin ürünü olduğunu göstermektedir.

Karşılaştırmamızın diğer kısmında esas alınan İslami dönem Türkçe tabirnamelerin üçü Eski Oğuz, biri ise Çağatay sahasına aittir. Bunlar Muhammed İbni Hasan İbni Aliyyi'l-Hüseyn'in *Kitābu 'l-ta'birāt'*ı (Balaban, 2011), yazarı ve müstensihisi bilinmeyen *Müşkil-Güşâ* (Eminoğlu, 2003), Ahmed-i Daî'nin kaleme aldığı *Tabir-nâme-i Türki* (Yılmaz, 1998; Demir, 2004) ve Timur Ali bin Abdülkerim'in *Tüş Tabir-nâmesi*'dir (Baştürk, 2008). Karşılaştırmada Çağatayca *Tüş Tabir-nâmesi*'ne yer verilerek Uygurca tabirnamenin Batı Türkçesi yanında Doğu Türkçesindeki türdeşleriyle de mukayesesi amaçlanmış, böylelikle daha kuşatıcı neticelere erişilmesi hedeflenmiştir. Eski Oğuz Türkçesi rüya tabirnameleri hakkında bilgi veren Ahmet Balaban, yazım tarihi belli olan en eski metin durumundaki *Müşkil Güşâ* (Küşâ)'nın MS 1669'da istinsah edildiğini belirtir. Balaban'a göre yazım veya istinsah tarihi belli olmamakla beraber sunulduğu bey ya da hükümdar göz önüne alındığında Anadolu sahasındaki en eski tabirname tahminen 1380 civarında kaleme alındığı anlaşılan Muhammed İbni Hasan İbni Aliyyi'l-Hüseyn'in *Kitābu 'l-ta'birāt'*ıdır. Eskilik bağlamında ondan sonra gelen eser ise Ahmed-i Daî'nin *Tabir-nâme-i Türki*'sidir (Balaban, 2014, s. 117). Rüya tabirlerinin Doğu Türkçesindeki durumunu gözlemek amacıyla karşılaştırmaya dâhil ettiğimiz Timur Ali Bin Abdülkerim tarafından Çağatay sahasında yazılmış *Tüş Tabir-nâmesi* ise XIX. yüzyılda kaleme alınmıştır (Baştürk, 2008, s. VII). İslami dönem Türkçe ilk tabirnamelerde Arapça eserler veren İbn-i Sîrîn'in (MS VIII. yy.) tesirleri görülse de pek çok noktada yeni yorumları içerdiklerini özellikle belirtmek gerekir.

Karşılaştırma

1. yavız kir ton tut- “Kötü ve kirli giysi tutmak”: *kim kişi yavız kir ton tuta tüşeser kişi arasınca til tir (tar?) bolur* [Tuguşeva, 2007. s. 2-3 (41)] “Hangi kimse kötü ve kirli giysi tuttuğunu rüyasında görse insanlar arasında dile düşer”.

² <http://wenhousecrafts.com/dreams/dreamingofdukezhou.htm#army>

Anadolu’da meydana getirilen tabirnamelelerde kişinin kıyafeti, onun durumunu ve kazancını temsil eder. Kişi kendini iyi kıyafetler ile görse işleri iyi gidecektir. Kıyafeti kötü ise işleri de kötüleşecektir.³ Oğuz sahası tabirnamelelerinde giysinin yıpranmış ve kirli oluşu, genellikle günaha, zarara, sıkıntıya ve fukaralığa işaret eder.⁴ Eğer kir elbisenin tamamına bulaşmış ise karşılaşılabilecek zarar çok daha büyük olacaktır.⁵

Ahmed-i Dâî’nin *Ta’birnâme-i Türkî* namıyla da anılan *Kitâbü’t-Ta’bir* adlı eserinde, kirli ve yıpranmış giysilerle ilgili genel hükümlerin yanında aktarılan *eger tonı lekeli olsa aña töhmet ideler* [Demir, 2004, s. 146, (86)] yorumu, töhmet, yani suçlama ekseninde Uygurca tabir ile yakınlaşmaktadır.

Anadolu sahasındaki rüya yorumlarında yeni kıyafetler giymek ya da kirlenmiş elbiselerini yıkamak, lekeli ve kötü giysilerle ilgili yorumların aksine müjdeli haberlere işaret eder. Makam, mansıp, kazanç, dertlerden kurtuluş, sağlık, mutluluk ve baht gibi olumlu kavramları yansıtır.⁶

2. beg er at atlan- “Bey ve ordunun at sırtında ilerlemesi”: *kim kayu kişi tülinte beg er at atlanurug körser êkinti kün at yol bolur* [Tuğuşeva, 2007, s. 3-4 (41)] “Hangi kimse düşünde bey ve ordunun, at sırtında ilerlediğini görse ikinci gün şan ve şerefe erişir”.

Tuğuşeva, Eski Uygurca *beg er at atlanurug* ifadesini что высокопоставленный муж выступил (в путь) верхом на коние “yüksek rütbeli bir adamın at sırtına binmesi” şeklinde tercüme etmiştir [Tuğuşeva, (42)]. Ancak bu tercümede, Türkçenin yapısıyla uyuşmayan gereksiz sözcükler bulunmaktadır. Eski Türkçede *beg* “bey”, erkekler için kullanılan bir unvan olup *er* “adam” sözcüğünü nitelemesi beklenmez. Ayrıca *atlan-* “at sırtında ilerlemek” fiili, anlam yönüyle *at* “at” tümlecine ihtiyaç duymamakta-

³ *ademüñ tonı anuñ şuglıdur kesbdür eger kendüyi eyü tonlar ile görse işi eyidür eger yavuz görse yavuzdur* [Demir, 2004, s. 145₁₂-146₁ (85-86)].

⁴ *eger yüzinde gubar görse ve libası kir ve pas olsa kafirdür imana gelsün* [Eminoğlu, 2003, s. 169b₁₂ (256)], *eger eski tonlarda görse fakrdur ve gussadur* [Eminoğlu, 2003, s. 301a₁ (371)], *her kir ki tonda ve bedende ola gussadur sahibine ya günahdur* [Eminoğlu, 2003, s. 249a₁₃ (326)], *ton aslı erdür çirki günahdur* [Demir, 2004, s. 1₅ (13)], *kir ton cepel ton kaygu ziyandur* [Demir, 2004, s. 146_{5,6} (86)], *eger düşde kaftanına yağ tamlasa kasaveti ziyade ola* [Balaban, 2011, s. 116b₉ (174)], *eger başında yağlı dastar görse işi kemter ola her kankı işinde gerekse olsun kaygı irişe* [Yılmaz, 1998, s. 55a (31)].

⁵ *eger kir ya çirklü cümle tonda olsa bulaşsa anuñ fesadı kavirak ola* [Demir, 2004, s. 55, (40)].

⁶ *eger düşde yeñi don geysel veya görse mansıb eline gire eger devriş ise bay ola eger zindanda ise kurtula eger sayru ise şifa bula eger bir nesne elinden çıkmış ise girü eline gire ve bu düşi görmek mübarekdir ve devlet nişanıdır* [Balaban, 2011, s. 81a₁₁₋₁₅ (145-146)], *eger düşde donun yusa gussadan kurtula ve şad ola ve günahına tevbe ide* [Balaban, 2011, s. 81a_{9,10} (145)], *eger aru ton görse devletdür* [Demir, 2004, s. 45₅ (34)].

dır (Röhrborn, 2010, s. 103). Biz, *er at* ikilemesinin Eski Türkçede “ordu” karşılığında kullanıldığını (Önler, 2019) göz önünde tutarak rüyayı, “Bey ve ordunun, at sırtında ilerlediğini” şeklinde anlamak istiyoruz. Kanaatimizce, Tuguşeva’nın rüyanın tabirini *то на другой день ему предстоит путь (верхом) на коние* “Ertesi gün at sırtında yol alır.” tercümesiyle takdimi de tashih edilmelidir. Zira êkinti kün at yol bolur yargısında *yol, at* ile birlikte ikileme oluşturmaktadır. Eski Türkçedeki *at yol* ikilemesi ise “şan ve şeref” karşılığındadır (Nadelyaev vd., 1969, s. 65; Şen, 2017b, s. 74).

Gerek Eski Oğuz gerekse Çağatay Türkçesiyle yazılmış tabirnamelerde ata binmek hususundaki yorumlar, Uygurca metinle örtüşmektedir. Zira İslami çevredeki tabirlerde de ata binmek ve at üstünde ilerlemek; makam, mevki ve yücelik olarak yorumlanmıştır.⁷

3. böri ünin êşid- “Kurt sesi işitmek”: *kim kayu kişi tülinte böri tınun êşidür* êrser kor yas bolur (Tuguşeva, 2007, s. 4-5 [41]) “Hangi kimse rüyasında kurt sesi işitirse zarar ve ziyan görür”.

Eski Oğuz sahasına ait *Ta’birnâme-i Türki*’de kurt sesinin padişahın erişecek korkuya işaret ettiği bildirilmektedir.⁸ Aynı yorum, Çağatay sahasındaki *Tüş Tabirnamesi*’nde bütün yırtıcı hayvanları kapsayacak şekilde tekrarlanmaktadır.⁹ *Müşkil Güşâ*’da kurt ulumasının hırsızdan gelecek tehlikeyi haber verdiği kayıtlıdır.¹⁰ Muhammed bin Hasan bin Aliyi’l- Hüseyin’in bir rüya tabirnamesinde ise hayvan sesi işitilen rüyaların geçerli bir yorumu olamayacağı belirtilmektedir.¹¹

4. tève münüp yort- “Deveye binip yol almak”: *kayu ki[şi tülint]e tève münüp yortur tüşeser asıg tusu b[olur]* (Tuguşeva, 2007, s. 6-7 [41]) “Hangi kimse rüyasında deveye binip yol alsaydı olur”.

Batı ve Doğu Türkçelerinde kaleme alınmış tabirnamelerde deveye binmenin baskın açıklaması, yolculuğa çıkmaktır. Bunun yanında nimete kavuşma, hanım ya da cariye alma, düşmanına galip gelme gibi olumlu gelişmelere işaret ettiği belirtilmişse de deve üzerinde ilerlemek, keder şeklinde yorumlanabilmiştir.¹²

⁷ *düşde görse kim ata binüp hoş giderdi ‘izzet ve devlet bulmakdur* [Balaban, 2011, s. 25a₆₂₅ (97)], *ata binmek ‘izzetile ve devletile ta’bir olunur* [Eminoğlu, 2003, s. 215a₇ (294)], *eger bir kimesne at üzre oturdu ‘izzet ve mertebe ola* [Baştürk, 2008, s. 91b₃ (195)].

⁸ *eger kurt avazın işitse zalim padişah haberin işide* [Demir, 2004, s. 94₈₋₉ (60)].

⁹ *yırtkıcı canver aldığa avaz ile keldi sultandın havf ire* [Baştürk, 2008, s. 72b₁ (181)].

¹⁰ *kurd ulmak ugrıdan havfdur* [Eminoğlu, 2003, s. 187b₅ (271)].

¹¹ *eger hayvan avazı eşitse ol düş batıldır dimişler* [Balaban, 2011, s. 47b₉ (116)].

¹² *eger düşde deveye binse ni ‘meti çok ola ve dahı sefer vaki’ ola ya ‘avrat ala veya düşmenine galib ola eger düşde deveye binüp seyir eylese gussadır* [Balaban, 2011, s. 77b₁₋₃ (142)],

5. ulug keyyik “Büyük geyik”: *kayu [kiş]i tülinte ulug key>yik körser b[alılık ?]larda arviş bolur* [Tuğuşeva, 2007, s. 7-8 (41)] “Hangi kimse düşünde büyük geyik görse şehirlerde (?) büyü olur”.

Rüyada geyik görmek, gerek Oğuz gerekse Çağatay sahası tabirnamelerinde temelde kız alma veya evlenme ile açıklanmıştır.¹³ Bunu yanında büyüklerin huzurunda sözünün muteber olması, yöneticiler tarafından ödüllendirilme gibi izahları da yapılmıştır.¹⁴ Anadolu sahası tabirnamelerinde *sıgın* şeklinde geçen sözcüğe *Dîvânu Lugâti t-Türk*'te *sıgun* ‘erkek geyik’ [DLT, s. 206 (176)], Eski Oğuz Türkçesinde “yaban geyiği” karşılığı verilmiştir (TTS, 1996, s. 3405). Buna göre düşte semiz *sıgın* görmek, nimet ve bolluğun¹⁵ yanında her ne kadar dürüst olursa olsun dinî hayatta fitne ve fesat çıkaracak yöneticilere işaret eder.¹⁶ Bu son yorum, Uygurca metinle yakınlık arz etmektedir.

6. süzüg suvka yun- “Temiz su ile yıkanmak”: *kim süzüg suvka yuna körser ulug asıg bolur* [Tuğuşeva, 2007, s. 8-9 (41)] “Kim (rüyasında) temiz su ile yıkandığını görse büyük faydalar olur”.

Tabirnamelerde temiz su ile yıkanmanın sıkıntıdan kurtulup nimete erişmeye işaret ettiği ittifakla belirtilmiştir.¹⁷

7. sol kolu baş “Sol kolu yaralı”: *kimning sol kolu baş tüşeser eller tınınsıg bolur* [Tuğuşeva, 2007, s. 9-10 (41)] “Kim rüyasında sol kolunun yaralandığını görse ülkelerde huzur olur”.

eger deve görse mübarek sefer ide eger genç deveye binse sefer ide selamet gele eger koca deveye binse karaveş ala [Yılmaz, 1998, s. 83b₁₋₃ (46)], *eger bir kimesne deveye binmişdür uzak sefere kide* [Baştürk, 2008, s. 94a₁₃ (197)], *müslim olan cemel görse hayırdur ve kuvvedür ve şalavattur ve selamettür* [Eminoğlu, 2003, s. 131b₃₋₄ (223)], *cemel-i ‘arabi recül-i ‘arabidür üzerine binse hac itmeğe delalet ider veya sefere delalet ider veya marazdur* [Eminoğlu, 2003, s. 131a₁₂₋₁₅ (222)].

¹³ *eger düşde geyik görse ya tutsa kızoglan ala* [Balaban, 2011, s. 133a₁₁ (188)], *ez-zabyet (dişi geyik) müslimün eydür cariyeye-i hansa-yı garibdür* [Eminoğlu, 2003, s. 149a₁₋₃ (238)], *vahşilerniñ barçası hatundur veya kenizekdür* [Baştürk, 2008, s. 67b₁₃ (177)].

¹⁴ *eger geyik görse bir ulu katında sözi makbul ola* [Yılmaz, 1998, s. 96b₁ (53)], *el-mu‘al (ayrık geyiği) recül-i haricidür bir kimesne görse ‘azim melikden ganimet eline gire* [Eminoğlu, 2003, s. 150a₁₅ (239)].

¹⁵ *eger düşde sıgın görse semüz ise ni‘meti çok ola ve ucuzluk ola* [Balaban, 2011, s. 102a₁₀ (162)].

¹⁶ *el-mühat (sıgın geyiği) re‘is-i ‘azim ve helal-hor kimesnedür lakin şahib-i bid‘atdur müfarık-ı cema‘atdur fasidü‘d-din kimesnedür* [Eminoğlu, 2003, s. 150a₁₁ (239)].

¹⁷ *eger düşde suda yunsa gussadan kurtula ve eger borçlu ise halas ola* [Balaban, 2011, s. 102a₄₋₅ (162)], *hammandan yunup çıkar görse gamdan gussadan arınmaga delalet ider* [Eminoğlu, 2003, s. 108a₁₂ (203)], *eger kendüyi çirkden rigden yusa tevbe kılıp kaygudan şad ola* [Demir, 2004, s. 55₁₂₋₁₃ (40)], *eger özüni su ile yuvdı barça gamdın kurtulup rahat tapa* [Baştürk, 2008, 1s. 9a₁ (135)].

Eski Oğuz Türkçesine ait tabirnamelerde sol elin kırılması veya yaralanması, kız ya da erkek kardeşlerinden birinin öleceğine yorumlanır.¹⁸ Bu çerçevede koltukta çıkan yaranın ve elde görülen marazın işaret ettiği diğer bir husus ise mal yönünden zarara uğramaktır.¹⁹

8. körksiz kunçuyar kör- “Çirkin hanımlar görmek”: *kim tülinte körksiz kunçuyar körü tüşeser kor yas bolur* [Tuguşeva, 2007, s. 10-11 (41)] “Her kim rüyasında çirkin hanımlar görse zarar ve ziyan olur”.

Konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler sunan *Müşkil Güşâ* 'ya göre hanımlar, dünyayı temsil ederler. Çirkin kadın, din ve dünya işlerinde sıkıntıya işaret eder²⁰. Tabirnamelerde, çirkin kadınla genel olarak zarar ve ziyan temsil edilmektedir.²¹

9. édiz orun üzetin tüş- “Yüksek bir yer üzerinden düşmek/inmek”: *kim édiz orun üzetin* tüşe körser asıg bolur* [Tuguşeva, 2007, s. 11-12 (41)] “Bir kimse yüksek bir yer üzerinden düştüğünü / indiğini görse fayda olur”.

Bu konuyla ilgili açıklamalar bulduğumuz Muhammed bin Hasan bin Aliyyi'l- Hüseyin'e ait tabirnamede yüksek yerden düşmek ya da inmek; kişinin başladığı işi bitiremeyeceğine, başına yaramaz bir iş geleceğine ve imkânlarının azalacağına işaret etmektedir.²²

10. örü tur- “Yukarı kalkmak”: *kim tülinte örü turu tüşeser bay bolur* [Tuguşeva, 2007, s. 12-13 (41)] “Kim rüyasında yukarı kalktığını görse zengin olur”.

¹⁸ *eger düşde sol elin sınık görse kız karındaşı öle* [Balaban, 2011, s. 37a, (108)], *eger sol eli kurısa karındaşı veya kız karındaşı fevt ola* [Eminoğlu, 2003, s. 288a₁₁ (360)].

¹⁹ *eger düşde koltugundan baş bart gibi nesne çıksa malına noksan ire* [Balaban, 2011, s. 118b₂ (175)], *bir kimesne görse ki elinde maraz vardır veyahod kendüde yübüset sebebinden maraz vardır ol kişi malında israf ide Allah rızası olmadığı yire hare ide halkdan borç ide ala ba'dehu israf ide yine sahibine kaza eyleye Allahdan ol kişiye 'ukubet ola ne'uzu bi'llah* [Eminoğlu, 2003, s. 292b₇₋₁₁ (364)].

²⁰ *eger acı kavun gibi sağrı yüzülü zernih dişlü tüyi ve derisi ürpermiş karı görse ol kişiniñ dini ve dünyası az ola fi'l-cümle 'avratun ta'biri dünyadır* [Eminoğlu, 2003, s. 66b (253)].

²¹ *eger düşde bir kişi 'avratı çirkin ve arık görse kaygu ola* [Balaban, 2011, s. 109a₁₂₋₁₃ (168)], *cariye-i kabiha ve aruk görse fakrdur ve hüsrandır* [Eminoğlu, 2003 s. 166a₃₋₄ (253)], *('avratlar) müzeyyen ve suretli degülse gussayla dünyadır elinden cah ve mansıb gitmege dahi delalet ider* [Eminoğlu, 2003, s. 166a₁₄₋₁₅ (253)].

* Tuguşeva'nın tereddütlü bir biçimde örtin biçiminde okuyup ör- “yükselmek” fiiliyle ilişkilendirdiği sözcüğe dair açıklamaları (43) ikna edici değildir. O nedenle yazımı göz önünde tutarak taban için üze “üst” okuyuşunu teklif ediyor ve sözcüğü *üzetin* “yukardan” şeklinde okuyoruz.

²² *eger yüksekten düşse bir iş başlaya muradına irmeye* [Balaban, 2011, s. 77a_{8,9} (142)], *eger düşde divardan düşse bir yaramaz iş vaki' ola* [Balaban, 2011, s. 74a₁₃ (140)], *eger Kürsi'den aşığı inse mansıbdan düşse* [Balaban, 2011, s. 128b_{9,10} (184)].

Eski Oğuz ve Çağatay Türkçesi tabirnamelerde kişinin yukarı doğru yükselmesi; muradını elde etmek, makam ve mala erişmek şeklinde yorumlanmıştır²³.

11. yürüng at “Beyaz at”: *kim tülinte yürüng at körser sü bolur kor yas kılır* [Tuguşeva, 2007, s. 13-14 (41)] “Kim rüyasında kır ak at görse asker olur (düşmanlarına) zarar₂ verir”.

Anadolu’da kaleme alınan tabirnamelerde at, genel anlamda makama ve kuvvete işaret eder.²⁴ Bunun yanında, tıpkı Uygurca tabirde olduğu gibi kır at, düşmanlarına karşı zafer elde etmek şeklinde yorumlanabilmiştir.²⁵

12. böz “Pamuklu bez”: *kim tülinte böz tüşeser yol yorımakka körür* [Tuguşeva, 2007, s. 14-15 (41)] “Kim rüyasında pamuklu bez görse yol yürümek durumunda kalır”.

Eski Oğuz Türkçesiyle yazılan Muhammed bin Hasan bin Aliyyi’l- Hüseyin’e ait tabirnamede rüyada pamuklu bez görmek, hanımından dolayı mal elde etmek şeklinde yorumlanmıştır.²⁶ Anadolu sahasında Uygur dönemindeki yorum ile örtüşen yorum; bez ile değil, bez dokuyucuları ile ilgili yapılmıştır. Buna göre bez dokumak, sefere ve gurbete işaret eder.²⁷

13. kintiginte yuduz kör- “Karnında uyuz görmek”: *kim kintiginte yuduz körser yol yorımakka körür* [Tuguşeva, 2007, s. 15-16 (41)] “Her kim karnında uyuz görse yol yürümek durumunda kalır”.

²³ *eger düşde havada kuş gibi uça murad bula* [Balaban, 2011, s. 31a₈ (103)], *eger düşde bir tamdan bir tama kalğisa bir mansıbdan bir mansıba ire* [Balaban, 2011, s. 107a₁₅ (166)], *her ne vech-ile segirtse selamet ve esenlikdir* [Balaban, 2011, s. 90a₅ (153)], *bir kimesne görse ki göge agar dahi yire nazar ider ol kimesneye rif’at hasıl olur* [Eminoğlu, 2003, s. 50a₆ (155)], *eger bir kimesne görse ki istivasuz ve meşakkatsuz göge agar saltanat ve ni ‘met ve ‘adü mekrinden emn hasıl olur* [Eminoğlu, 2003, s. 51a₁₄ (156)], *eger hevada buluda irişse ya sürünse bu kişünün işi yücele* [Demir, 2004, s. 57₂ (41)], *eger togrı köke uça hiç korkmadı sefer-i mübarek ve nef’ ve cah ve devlet ve her ne muradlarına irişse* [Baştürk, 2008, s. 62a₁₂₋₁₃ (172)].

²⁴ *at görse ‘izzet ve mertebe ve kuvvet bulmaktır* [Balaban, 2011, s. 25a₆₂₃₋₄ (97)], *eger at görse kuvvet ve çakdur* [Demir, 2004, s. 116₄ (71)].

²⁵ *eger kır at görse binse düşman üzre zafer bula* [Yılmaz, 1998, s. 81b (45)].

²⁶ *eger düşde panbuk bezin ve ibrişim bezin görse ‘avrat ucundan mal eline gire* [Balaban, 2011, s. 51b_{9,10} (120)].

²⁷ *harfü’ n-nün nescü’ ş-şeyb (ton tokımak) biz tokımak seferdür gurbetdür* [Eminoğlu, 2003, s. 221a (300)], *eger düşde bez dokusa peyiklik ide* [Demir, 2004, s. 59₄ (42)].

Anadolu sahasında kendisini uyuz olmuş görmek, akrabalarından istemli ya da istemsiz olarak sıkıntı çekmek şeklinde yorumlanmıştır.²⁸ Uyuz, karın bölgesinde ise mal ya da evlat vesilesiyle çekilecek sıkıntıya işaret eder.²⁹

14. yog ert- “Yüksekten aşmak”: *kim yog erte tüşeser yor yorınmakka körür* [Tuğuşeva, 2007, s. 16-17 (41)] “Kim (rüyasında) yüksekte aştığını görse sefere çıkmaya** işaret eder”.

Eski Oğuz ve Çağatay dönemi tabirnamelerinde yükselmek, genel olarak dertlerden kurtularak mal, makam ve itibar açısından yücelmeye karşılık gelmektedir.³⁰ Bununla beraber havada bir yerden bir yere uçmak, tıpkı Uygur döneminde yapılan tabir gibi sefere çıkmak şeklinde yorumlanmıştır.³¹

15. bakır yartmak bul- “Para bulmak”: *kim b(a)kır yartmak bulsar asıg bolur* [Tuğuşeva, 2007, s. 17 (41)] “Kim (rüyasında) para₂ bulsa fayda gerçekleşir”.

Eski Oğuz ve Çağatay dönemi tabirnamelerinde para görmek; murada erişmek, sözü geçmek, zenginleşip köle edinmek gibi yorumlarla açıklanmıştır.³² Bunun yanında ilim öğrenmek, dindarlaşmak ve hayırlı haberler işitmek gibi

²⁸ *eger düşde kendüyi uyuz olmuş görse gerek erklü gerek irksiz kavm-i kabile ucundan kayguya düşe* [Balaban, 2011, s. 45b₃₋₄ (115)].

²⁹ *(uyuz) eger karnında olsa gussadur malında ve evladında* [Eminoğlu, 2003, s. 285a (358)]

** Metnin yayımcısı Tuğuşeva *yor* sözcüğüne “yorum” anlamı vermiş, *yor yorın-* ibaresini “kehanette bulunulmak” şeklinde aktarıırken bu görüşünü, Türkçede *yor-* “yorumlamak” fiilinin varlığına dayandırmıştır (42-43). Ancak *yor* isminin *yor-* “yorumlamak” fiiliyle ilişkili kullanımı tanıklanamamaktadır. Durum, *yor*’un Eski Türkçedeki *yor+ı- > yori-* ‘yürümek’ ve *yor+çı > yorçı* ‘usta kılavuz’ (Tekin, 2000, s. 88), Türkiye Türkçesindeki *yor+dam > yordam* sözcüklerinin tabanı olabileceğini düşündürmektedir. Buna göre *yor*, “sefer, yol” anlamına gelmelidir. *yor yorınmak* ibaresini ise “sefere çıkmak” şeklinde anlayabiliriz.

³⁰ *her kim düşünde uça gam ve gussadan halas olup selamete ve vüs’ata ve rif’ate ve şadilige irmekdir* [Balaban, 2011, s. 31a₅₋₆ (103)], *eger düşde depeye çıksa yücelik veya mal ve mertebe bula eger düşde depecek görse mal ve ni’met ve kuvvet bula* [Balaban, 2011, s. 74a₁₋₃ (139)], *eger düşde kendüyi tam üstünde görse ululuk bulup yüce mertebe bula* [Balaban, 2011, s. 106b₁₄₋₁₅ (166)], *eger kimse düşde gök kapuları açılmış görse bu kişiniñ ni’meti devleti hayrıla ziyade ola* [Demir, 2004, s. 31₄₋₅ (28)], *eger togrı köke uça hiç korkmadı sefer-i mübarek ve nef’ ve cah ve devlet ve her ne muradlarına irüşe* [Baştürk, 2008, s. 62a₁₂₋₁₃ (172)].

³¹ *eger kendüyi hevada uçar görse sefer ede* [Demir, 2004, s. 161₁₃ (93)], *eger bir yerdin bir yerge uçdı sefer kıla* [Baştürk, 2008, s. 62a₆₋₈ (172)].

³² *her kim düşde akça görse haceti kaza ide ve evü ‘amel ve kelam-ı hasen sahibi ola ve mal ve kul ve karavaş eline girmekdir* [Balaban, 2011, s. 40a₁₁₋₁₂ (110)], *eger düşde dirhem görse ya akça görse ya gümüş görse mal devlet bula ve kul ve karavaş eline gire* [Balaban, 2011, s. 80b₁₂₋₁₃ (145)], *kümüş akçe körse köp olsa köp mal eline kirmekdür* [Baştürk, 2008, s. 48b₇₋₉ (160)].

gelişmelere de işaret edebilmiştir.³³ Parayla ilgili tabirlerde paranın birimi, miktarı, ham maddesi, yıpranmışlığı ortaya çıkan yoruma etki edebilmiştir.

16. kara kesig yig “Kara sıtma hastalığı”: *kim tülinte kara kesig yig tüşeser ulug ögr(ü)ncü sevinç bolur* [Tuguşeva, 2007, s. 17-18 (41)] “Kim rüyasında kara sıtma hastalığı görse büyük sevinç₂ olur”.

İslami çevrede yazılmış tabirnamelerde sıtma hastalığının günah ve hataya işaret ettiği belirtilmiş, ölüm habercisi olabileceği de eklenmiştir.³⁴

17. kılıç “Kılıç”: *kim kılıç körser asıg bolur* [Tuguşeva, 2007, s. 19 (41)] “Kim (rüyasında) kılıç görse fayda zuhur eder”.

Eski Oğuz ve Çağatay Türkçesi tabirnamelerinde kılıç da dâhil olmak üzere silahlar, makama ve mutluluğa işaret eder.³⁵ Kılıç, iktidar sembolü olmanın yanında evlenmeye veya çocuğunun dünyaya gelmesine yorulabilir.³⁶ Kılıç, olumlu gelişmelere delalet etse de görenin durumuna göre bu gelişmelerin şekillenmesi söz konusudur. Sultana etkinlik; âlime bilgi ve delil; devlet adamlarına zafer ve ilerleme; halka mal, eş, evlat ve nimet sembolü olarak değerlendirilir.³⁷ Bunun yanında kılıcın biçimi, üretildiği maden gibi etkenler; ona dönük tabirlere yön verebilmiştir. Örneğin iki yüzlü kılıç, latif işlerle iliş-

³³ *yeñi akçalar ‘ilm ve din ve kaza-yı hacetdür yahod salavatdur ya ‘ahde vefa itmekdür sağ eyü akça nisar itmek eyü hayr haberler istima’ itmekdür bir kimesne görse ki kendünün aher kimesne üzerinden yeni akçaları vardır ol kimesneyiçün eda-yı şehadet-i hakka ide* [Eminoğlu 2003: 242b_{3,5} (320)], *eger dürüst tama akça görse ve ak olsa eyü hayrlı sözdür eger gedük akça olsa perakende söz ola bir yalañuz akça yaramazdur kaygudur çok akçalar maldur şadılıktur* [Demir, 2004, s. 107₁₁₋₁₃ (66)], *bakır akçe sühan-ı nahoş ve gam velikin ahir muradnı tapmak ola* [Baştürk, 2008, s. 48b₆ (160)].

³⁴ *eger düşde ısıtma tutsa dinine fesad irmege delalet ider veyahud bir işe mübaşeret ide ki ol işden fesad bula eger düşde kendüyi her gün ısıtma tutar görse günahlarına musırr ola ve eger düşde kendüyi günaşurı ısıtma tutar görse üzerine bir günah-ıla ‘ukubet olunmuş ola* [Balaban, 2011, s. 45a₁₂-45b₁ (114)], *el-bersam (sıtma ile olan öksürük) günaha mürtekb olmagda ta ‘bir olunur ve terk-i salavat ve zekat ve savmıçun ‘ukubet olmaktadır* [Eminoğlu, 2003, s. 285a₁₅ (358)], *humma (ısıtma) bir işe sürü’ ide ki anda din fasid ola mu ‘akab ola ve andan tevbe ide ba ‘zılar eydür humma melekü’l-mevtün resüldür* [Eminoğlu, 2003, s. 286a₁₂ (359)].

³⁵ *eger düşde kılıç ve süñü ve cebe ve cevşen gibi nesnelere saykal eylese padişahlık ve sürurluk bula* [Balaban, 2011, s. 99b₁₁₋₁₂ (160)], *dükeli silah aslı kuvvedür ‘izzet ve çahdur likin ayrıca küm iderler eger elinde kılıç görse çekilmiş ruşen düş görenün ‘izzetine delildir... ba ‘zılar eyitdiler ki kılıç oguldur eger ogul ehli degülse beglig bula sözi reva ola makbul ola* [Demir, 2004, s. 136₅₋₁₀ (80)].

³⁶ *eger bir kişi düşünde kılıç kuşansa kuvvet veya nusret bula veya avrat ala veya oğlu toga* [Balaban, 2011, s. 117a_{1,3} (174)], *seyf veledür ya sultandır* [Eminoğlu, 2003, s. 206b₄ (287)], *eger kimse elinde kılıç görse hısım kavmi üzre dili uzun olur* [Demir, 2004, s. 137₁₂₋₁₃ (81)].

³⁷ *kılıç sultana velayet ve kuvvedür ve derhem-i hâl ve ‘ulemaga emanet ve hüccetdür ve ra ‘iyyetga menfa’at ve zafer bulmak ola ve ‘avamga mal ve hatun ve ogul kız ve ni’met ola mübarekdür* [Baştürk, 2008, s. 55a_{7,9} (166)].

kilendirilirken³⁸ bakır ya da ağaçtan yapılmış kılıçlar, istenmeyen durumlara bağlanmıştır.³⁹ Kılıç hakkındaki yorumların Uygur dönemi ile uyumlu şekilde müspet yönde gerçekleştiği görülmektedir.

18. kêmge terisi ton “Fare derisinden giysi”: *kim kêmge terisi ton körsar kutı aşılır* [Tuguşeva, 2007, s. 20 (41)] “Kim (rüyasında) geme derisinden giysi görse saadeti artar”.

Eski Oğuz Türkçesiyle yazılan tabirnamelerde fare, hanım olarak yorumlanmıştır.⁴⁰ Bunun yanında hırsızdan gelecek zarara da işaret edebilmiştir.⁴¹ Evde görülen çok sayıdaki fare, maldaki artışa yorulabilmiştir.⁴² *Ta'birnâme-i Türki*'de dört ayaklı hayvanların derisinden giysi giymek ise menfaat elde etmeye bağlanmıştır.⁴³

19. koruşın azu kızıl bakır “Kurşun ya da kızıl bakır”: *koruşın azu kızıl bakır körser alp*** asıg bol[] körür* [Tuguşeva, 2007, s. 21-22 (41)] “(Rüyasında) kurşun veya kızıl bakır görse pek çok faydaya mazhar olacaktır”.

İslami dönemde kaleme alınan tabirnamelerde bakırdan üretilen nesnelere, düşmanlığa veya istenmeyen durumlara işaret eder.⁴⁴ Tek başına bakır ise dünya malındaki artışa yorumlanır.⁴⁵ Bunun yanında işlenmemiş kurşun, gamla açıklanır.⁴⁶

20. ötgü kılıç érpek “Delici kılıç ve testere”: *kim ötgü kılıç érpek körser küçek kut(?)**** bulur* [Tuguşeva, 2007, s. 22-23 (41)] “Kim rüyasında delici kılıç ve testere görse zalimler yükselişe geçer”.

Eski Oğuz ve Çağatay Türkçelerine ait tabirnamelerde, kesici ve delici aletlerle ilgili farklı yorumlar yapılmıştır. Muhammed bin Hasan bin Aliy-

³⁸ *eger iki yüzlü kılıç görse anuñ işi latif ola* [Demir, 2004, s. 139₂ (82)].

³⁹ *eger bakırdan ya ağaçdan (kılıç) görse yaramazdur* [Demir, 2004, s. 138₁₀ (82)].

⁴⁰ *eger düşde sıçan görse 'avratdır* [Balaban, 2011, s. 90a₁₂ (153)], *sıçan aslı 'avratdır* [Yılmaz, 1998, s. 98a₁₂ (54)].

⁴¹ *bir kimesne evinde fareyi görse veya gayrı kimesne evinde görse uğrıdan hazer itsün* [Eminoğlu, 2003, s. 132a₁₃₋₁₄ (223)].

⁴² *yurtında sıçkan kördi malı çok ola* [Baştürk, 2008, s. 63b₄ (173)].

⁴³ *eger dört ayaklı canavar derisinden ton geyse menfa'atdır* [Demir, 2004, s. 146₁₀ (86)].

^{****} *Alp* sözcüğü Eski Türkçede “yiğit” anlamı yanında “zor, çetin” ve “pek, ziyadesiyle” gibi karşılıklarda kullanılmıştır. Biz Tuguşeva'nın tercihini kabul ederek *alp*'ı ilgili cümlede “pek, ziyadesiyle” karşılığıyla aktarıma dâhil ediyoruz.

⁴⁴ *eger pul birinçden ise ya bakırdan ise çok görse husumetler çok ola eger az görse savaş dahı ola* [Demir, 2004, s. 110₅₋₇ (68)], *eger bakırdan ya ağaçdan (kılıç) görse yaramazdur* [Demir, 2004, s. 139₁₀ (82)].

⁴⁵ *eger düşde bakır görse dünya meta'yıla iftihar itmege delalet ider* [Balaban, 2011, s. 57a₁ (125)], *en-nuhas (bakır) maldur* [Eminoğlu, 2003, s. 247b₉ (325)].

⁴⁶ *kurşaşın ve bunñ emsali eger üşlenmiş olmas gamdur* [Baştürk, 2008, s. 49a₄ (161)].

yi'l-Hüseyn'e ait rüya tabirnamesinde bıçak türünden bir silahı takınmak, kuvvet ve üstünlüğe işaret ederken keser, düşman üzerine saldırıyla ilişkilendirilir.⁴⁷ *Ta'birnâme-i Türkî*'de yarım mızrak görmek, yardım görülecek tanımadık kimseye; hançer, devlet ricali için fenalığa, halk için savaşa yorulur.⁴⁸ *Müşkil Güşâ*'da yontucu keser, malı kendine toplayan kimseye veya dili uzun hanıma yorulurken sıyırma aleti, bol bol yardım dağıtan kimse olarak değerlendirilir.⁴⁹ Çağatayca *Tüş Tabirnamesi*'nde bıçak, hançer gibi araçlara kuvvet ve üstünlükle ilişkili anlamlar verilmiştir.⁵⁰

21. y(a)ruk idiş “Parlak kadeh”: *kim y(a)ruk idiş körser emgektin ozar* [Tuguşeva, 2007, s. 23 (41)] Her kim (rüyasında) parlak kadeh görse sıkıntıdan kurtulur”.

İslami dönem ilk Türkçe tabirnamelede içecek konulan kaplar, hanıma ve hizmetkâra yorulup parlak kadehler, çoğunlukla hanımla ilişkilendirilmiştir.⁵¹

22. böri “Kurt”: *kim yme tülinte böri körser bek bukaguta boşalur* [Tuguşeva, 2007, s. 23-24 (41)] “Kim dahi rüyasında kurt görse sıkı prangadan kurtulur”.

**** Tuguşeva son üç sözcüğü *köçke ç(ı)t bolur* şeklinde okuyarak “göçe çit olur” karşılığı vermiştir [Tuguşeva, 2007, s. (42)]. Biz bu aktarımdaki belirsizliği ve yazmada yıpranmış kısmı göz önünde tutarak *küçük kut bulur* okuyor ve “zorba yükselişe geçer” manasında kabul ediyoruz.

⁴⁷ *eger düşde bıçak gibi bir silah dahi takınsa kuvveti ve nusreti ziyade olup düşmenine zaferiyab ola* [Balaban, 2011, s. 52b_{7,8} (121)], *eger keser görse düşmen üzerine daldır* [Balaban, 2011, s. 136b₃₋₄ (191)].

⁴⁸ *eger yarım süñü görse bir garib erdür ki eyelük göre* [Demir, 2004, s. 142_{2,3} (84)], *hançer ne kim buña beñzer varısa bu resme kıyas ola sultan ademisine yavuzdur ra'iyete 'adavete cenge delıldür* [Demir, 2004, s. 142₁₁₋₁₂ (84)].

⁴⁹ *el-kadüm (yonucu keser) bir kimesnedür ki malı kendü nefisine cer ider ba'zılar eydür uzun dillü 'avratdur el-kam' (süyürgi) bir kimesnedür ki malın infak ide ma'rüf olan yirlere* [Eminoğlu, 2003, s. 236a₁₋₃ (314)].

⁵⁰ *pıçak ve hançer hüccetdür ve kuvvedür ve velayet ve birader ve düşmanına zafer bulmakdur ve menfa'atdır 'alem-i velayet ve devlet ve kâr-ı büzürglerine nusretdür ve haberler meşhur olmakdur ve düşmanlar üzerine zafer bulmakdur* [Baştürk, 2008, s. 54b₃₋₆ (165)].

⁵¹ *her kim düşde billurdan bir kadehe malik olsa güzel 'avrat ala* [Balaban, 2011, s. 56b₁₃₋₁₄ (125)], *eger düşde altun gümüş bardakdan su içse kızoglana nikah ide ger düşde bakır ve tuç bardakdan ya maşrabadan su içse kullukçı eline gire* [Balaban, 2011, s. 53b₇₋₁₀ (122)], *eger düşde kadeh alsa kullukçı eline gire* [Balaban, 2011, s. 124a₁₃ (180)], *el-küz (bardak) cariyedür* [Eminoğlu 2003: 236a₇ (314)], *et-tur (su içecek kab) hadimdür* [Eminoğlu 2003: 231b₈ (310)], *es-surahi cariyeye ve gulamdur* [Eminoğlu, 2003 s. 234b₁ (313)], *kase hadimdür ki hatunlar eşine hayrlu ola* [Baştürk, 2008, s. 91a₇ (195)].

Eski Oğuz ve Çağatay Türkçesiyle yazılan tabirnamelerde rüyada kurt görmek, yaygın olarak zalim hükümdarla ilişkilendirilse de çirkin hanıma, düşman ve yalancı kimseye işaret ettiğine dair yorumlar yapılabilmektedir.⁵²

23. yürüng koyun “beyaz koyun”: *kim yürüng koyun körser ulug asıg bolur aş içgüke tuşar* (Tuguşeva, 2007, s. 24-25) “Kim (rüyasında) beyaz koyun görse büyük fayda elde eder, yiyecek içeceğe erişir”.

Türkiye ve Türkistan sahasında yazılmış eski tabirnamelerde koyun, genellikle nimet ve bereketle ilişkilendirilirken rengine bakarak ek yorumlar yapılabilmektedir.⁵³ *Ta’birnâme-i Türki*’de ak koyunun pek çok mala erişmekle izahı, Uyğurca yorumla bire bir örtüşmektedir.⁵⁴

24. etözin ulug ev barkta kör- “Bedenini büyük ev barkta görmek”: *kim etözin ulug ev barkta körser ulug kutrumakka körür* [Tuguşeva, 2007, s. 25-26 (41)] “(Rüyasında) bedenini büyük bir ev barkta görse büyük mutluluğa erişir”.

Eski Oğuz Türkçesiyle yazılmış tabirnamelerde ev görmek, ganimete delalet eder.⁵⁵

Güzel, büyük evler mutluluk ve yücelmeyle açıklanır.⁵⁶ Saray, köşk gibi binalar; talihin açılmasına, itibarın artmasına, arzulara kavuşmaya yorulur.⁵⁷ Çağatayca Tüş Tabirnamesi’nde saray, köşk gibi binaları rüyada görmek; hanım almak, mal bulmak, güvenilirlik, makam, ferahlık, kazanç, kolaylık ve

⁵² *eger düşde kurd görse zalim kişiye hükm ider veya zişt ‘avrat ala* [Balaban, 2011, s. 123b₁₋₃ (180)], *kurduñ aslı zalim sultandır yalancıdır* [Yılmaz, 1998, s. 93b₄ (52)], *yırtıcı canavarlar görse zalim sultan ola* [Demir, 2004, s. 116₂ (71)], *ez-zib (kurd) ‘adu-yı sultani ve zalımdur ki aşıkare zulm ider kimesneden kayırmaz* [Eminoğlu, 2003, s. 137b₁ (228)], *böri ile münaza’at ider körse sultan ile veya düşman ile münaza’at düşe* [Baştürk, 2008, s. 73b₃ (181)].

⁵³ *eger koyun görse elvanıla ta’bir olunur eger bir sürü ak ve bir sürü kara koyun var görse delalet ider ki ni’metin bir nicesi ‘Arabdan ve bir nicesi ‘Acemden gele* [Balaban, 2011, s. 119a₇₋₉ (176)], *koyunñ yünü ve tirüsü ve kılı ve hemme a’zaları maldur* [Baştürk, 2008, s. 65b₄ (175)].

⁵⁴ *eger ak koyun görse çok mal bula* [Yılmaz, 1998, s. 84a₉ (47)].

⁵⁵ *eger düşde ev görse ganimete delalet ider* [Balaban, 2011, s. 47a₇₋₈ (116)].

⁵⁶ *eger düşde evin latif görse ve yüce görse sa’adete ve ‘izzete irişe* [Balaban, 2011, s. 30a₁₋₃ (102)].

⁵⁷ *eger düşde kendüsin sarayda görse ruzigarı hoş ola* [Balaban, 2011, s. 92a₁₃ (154)], *eger düşde köşke otursa mertebe ve devlet bula* [Balaban, 2011, s. 131a₁ (186)], *saray içinde her meta’ ki dünyadan vardır ol kimesneye temenni itdügi hasıl olur* [Eminoğlu, 2003, s. 97b₃₋₄ (194)].

temizlik gibi sekiz olguyla açıklanmıştır.⁵⁸ Görkemli binalarla ilgili tabirlerin olumlu içerikleri, Uygur dönemindeki yorumla örtüşmektedir.

25. elginte kara üzüm tut- “Elinde kara üzüm tutmak”: *kim elginte k(a) ra üzüm tutar körser busuş sakınç bolur* [Tuguşeva, 2007, s. 27 (41)] “Kim (rüyada) kara üzüm tuttuğunu görse gam ve keder olur”.

Rüyada kara üzüm görmekle ilgili İslami çevredeki tabirnamelede Uygur dönemiyle örtüşen yorum, *Müşkil Güşâ*’da yapılmıştır. Eserde kara üzüm, mevsiminde görülmüş ise gama; mevsiminin dışında görülmüş ise hastalığa yorulur.⁵⁹ *Ta’birnâme-i Türki*’de işlerin kolaylaşacağı açıklaması yapılsa da çok belirgin görülmüş ise haram mal elde edileceği belirtilir.⁶⁰ Benzer bir yorumu içeren Çağatayca *Tüş Tabirnamesi*’nde kara üzüm, mevsiminde görüldüğünde mala; mevsimi dışında görüldüğünde ise hastalığa işaret eder.⁶¹

26. yürüng üzüm erük ye- “Beyaz üzüm ve meyve yemek”: *yürüng üzüm erük yeyü tüşeser ulug asıg bolur* [Tuguşeva, 2007, s. 28 (41)] “(Rüyasında) beyaz üzüm ve meyve yediğini görse büyük faydalar gerçekleşir”.

Eski Oğuz ve Çağatay Türkçesi tabirnamelelerinde mevsiminde görülen beyaz üzüm, genellikle mal ve rızık ile ilişkilendirilmiştir.⁶² *Tüş Tabirnamesi*’nde kışın görülen beyaz üzüm, kar ve buzun çok olacağına yorulur.⁶³

Değerlendirme

Görüldüğü gibi Uygurca yazmada rüyalarla ilgili genel değerlendirmeler yapılırken Eski Oğuz ve Çağatay sahalarına ait tabirnamelede daha ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Eski Türkçe metin esas alınarak yapılan karşılaştırma neticesinde şöyle bir tablo ortaya çıkmıştır:

⁵⁸ *seray körmek sekiz vechdür hatun almak ve mal tapmak ve iminlik ve vilayet ve emanet güşaden kâr ve asanlık ve şuy... köşk ve gurfe körmek seray kibidür* [Baştürk, 2008, s. 23b₁₋₃ (139)...24b₃ (140)].

⁵⁹ *kara üzüm fi-vaktihi güşşadur ve gayrı vaktında marazdur* [Eminoğlu, 2003, s. 112b (206)].

⁶⁰ *eger kara üzüm olsa düşvarlığa fayide ola eger aşikare ise haram mal bula* [Demir, 2004, s. 114₁₂ (70)].

⁶¹ *kara üzüm kördi eger vaktında olsa maldur velikin rencle ele kire ve eger vaktında olmasa sırhavlıkdur* [Baştürk, 2008, s. 42b₈₋₁₀ (155)].

⁶² *eger düşde vaktında ak üzüm agacı görse eline mal gire* [Balaban, 2011, s. 39b₁₃₋₁₄ (110)], *seped içinde ak üzüm görse sanmadığı yerden mal ve rızık irişe* [Balaban, 2011, s. 93b₁₋₂ (155)], *ak üzüm rızık-ı vasfüdür eger vaktında yese eger bi-ğayr-ı vakt görse ve yese hayrdur* [Eminoğlu, 2003, s. 112b₇₋₈ (206)], *eger kimse düşde üzüm yise mal bula* [Demir, 2004, s. 114₁₀ (70)], *ak üzüm körse helal mal eline kirür ve rızıkı firavan ola ferah ve şadlık ola hassaten vaktında körse* [Baştürk, 2008, s. 42b₆₋₈ (155)].

⁶³ *(ak üzüm)eger kış körse salkın ve kar çok ola* [Baştürk, 2008, s. 42b₃ (155)].

	<u>Rüyanın İçeriği</u>	<u>Uygurca Yorumu</u>	<u>Benzeme⁶⁴</u>	<u>Eski Oğuz ve Çağatay Yorumu</u>
1	Kötü ve kirli giysi	Kötülenmek	≅	Sıkıntıya düşmek, suçlanmak
2	Bey ve ordunun ata binmesi	Şan ve şerefe erişmek	≅	İtibar kazanmak
3	Kurt sesi işitmek	Zarar ve ziyan	≅	Zarar ve ziyan
4	Deveye binip gitmek	Fayda	1. ≠ 2. ~	1. Yolculuk. 2. Nimet, eş, üstünlük.
5	Büyük geyik	Büyük	1. >< 2. ~	1. Eş, nimet, itibar. 2. Fesat.
6	Arı suyla yıkanmak	Fayda	≅	Fayda
7	Sol koldaki maraz	Ülkede huzur	><	1. Kardeşin ölümü. 2. Zarar.
8	Çirkin hanım	Zarar ve ziyan	≅	Zarar ve ziyan
9	Yüksekten inmek	Fayda	><	Zarar
10	Yukarıya kalkmak	Zenginlik	≅	Zenginlik ve saygınlık
11	Beyaz at	Savaşta üstünlük	≅	Düşmanlarını yenme
12	Pamuklu bez	Yolculuk	1. ≠ 2. ≅	1. Hanımdan gelen mal. 2. Bez dokumanın tabiri seferdir.
13	Karındaki uyuz	Yolculuk	≠	Sıkıntı
14	Yüceleri aşmak	Sefere çıkmak	1. ≠ 2. ≅	1. Kazanç. 2. Sefere çıkmak.
15	Para bulmak	Fayda	1. ≅ 2. ≠	1. Kazanç. 2. İlim.
16	Sıtma hastalığı	Büyük mutluluk	><	1. Günah, kusur. 2. Ölüm.
17	Kılıç	Fayda	≅	Makam ve mutluluk
18	Fare derisinden giysi	İmkân ve itibardaki artış	~	Menfaat
19	Kurşun veya bakır	Büyük fayda	1. >< 2. ~	1. Sıkıntı. 2. Mal.
20	Delici kılıç ve testere	Zulüm	><	Menfaat
21	Parlak kadeh	Sıkıntıdan kurtuluş	≠	Eş
22	Kurt	Prangadan kurtuluş	><	1. Hasımlık. 2. Çirkin eş.

⁶⁴ ≅: Aynılık düzeyinde benzerlik, ~: Benzerlik, ≠: Benzememezlik ><: Aykırılık düzeyinde benzememezlik.

23	Beyaz koyun	Fayda ve nimet	≈	Nimet ve bereket
24	Büyük evde bulunmak	Büyük mutluluk	≈	Talih
25	Kara üzüm tutmak	Dert ve sıkıntı	≈	Gam ve keder
26	Beyaz üzüm ve meyve yemek	Büyük fayda	≈	Mal ve zenginlik

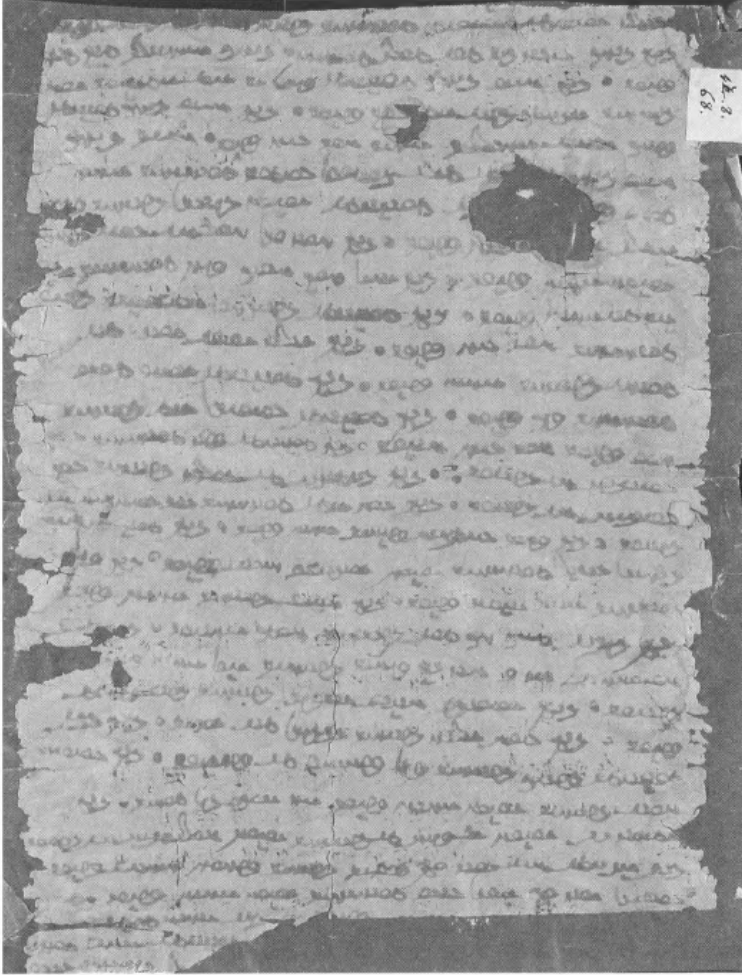
Tabloya göre her iki döneme ait tabirler, büyük ölçekte benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte rüyaların yaklaşık yüzde yirmisi, neredeyse birbirine tamamen zıt kavramlara işaret etmektedir. Uygurca metnin yıpranmasından kaynaklı okuma güçlükleri, bazı yorumları tam manasıyla aydınlatmayı engelse de bu durum, genel eğilimi değiştirecek mahiyette değildir. Ortaklık gösteren tespitleri, rüya yorumlarındaki evrensel tutumlar yanında kültürel devamlılık çerçevesinde izah etmek mümkündür. Örneğin her iki döneme ait tabirnamelerde siyah üzüm, olumsuzlukları bildirirken beyaz üzüm, olumlu gelişmeleri temsil eder. Bölgesel yaklaşımlar bir kenara bırakılırsa toplumların beyaz karşısında genellikle olumlu yaklaşımı bilinmektedir. Rüya yorumlarına yansıyan bu yaklaşımdan Türkçe ürünler de hissesini almıştır. Aynı şekilde temiz suyla yıkanmak, içeriğine uygun olarak sıkıntıdan kurtuluşa işaret ederken kirli giysiler, kederin habercisi olarak görülmüştür. Millî karakterden doğan kültürel süreklilik de rüya yorumlarındaki devamlılığa katkı sağlayabilmiştir. Bey ve ordunun ata binmesi, mücadelecî bir ruh taşıyan kadim Türklerin tabirnamelerinde itibar göstergesi olarak yorumlanmıştır. Tabirnamelerdeki ayrışmaları, din ve coğrafya değiştiren Türklerin girdikleri farklı kültür dairelerinin doğal tesirleriyle izah etmek mümkündür. Müslüman olan Türklerin kaleme aldıkları metinlerde, başta İbn-i Sirin olmak üzere Arapça tabirname yazarlarının etkisi görülür. Bu etki, değişimin temel belirleyicilerindendir. Ayrıca, Anadolu'yu Türkistan'dan uzaklaştıran coğrafi özellikler de değişimin zeminini hazırlamış olmalıdır. Örneğin kadim yurtlarda avlamadaki çevikliği ve taktikleri yanında özgürlüğe düşkünlüğüyle dikkati çeken kurt, Anadolu'da sürüleri yağmalayan bir canavar olarak değerlendirilebilmiştir. Bu dönüşüm rüya yorumlarına da tesir etmiş, Uygurca tabirnamede düşte kurt görmek hürriyete kavuşmakla ilişkilendirilmişken İslami dönemde hasımlıkla izah edilmiştir. Zaman içinde toplumların hayat tarzında meydana gelen yeniliklerin rüya tabirlerini de etkilemesi gayet doğaldır. Bu doğrultuda Arap kültür dairelerinde kaleme alınmış İbn-i Sirin'in (MS VIII. yy.) tabirnamesi ile aynı dairede değerlendirebileceğimiz Nablusi'nin (MS XVII. yy.) tabirnamesi arasındaki değişim, dikkat çekici hususlar içerir. Her iki metin arasında ortak noktalar bulunduğu gibi pek çok farklı yoruma da rastlamak mümkündür (Tabak, 1999, s. 8-19). Rüya yorumlarındaki değişim çerçevesinde son olarak müellif ve mütercimlerin konu hakkındaki birikimleri eserlerine yansıtma gayretini dile getirmekte de fayda vardır.

Sonuç

Türkçe tabirname geleneğinin eldeki en eski ürününü gündeme taşıyan bu çalışma, öncelikle alan üzerine çalışanların dikkatini Uygur dönemine dek çekmeyi amaçlamıştır. Ortaya konan karşılaştırma ile rüya tabirlerindeki değişimin nasıl ve neden gerçekleştiği sorusuna cevap aranmıştır. Erişilen bulgular, tarihte Türk tabirname kültüründeki dönüşümün Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “değişerek devam etmek, devam ederek değişmek” tespiti uyarınca gerçekleştiğini ortaya koymuştur.

Tıpkıbasım*

* Metnin tıpkıbasımı için Tuğuşeva'nın makalesindeki fotoğraftan (Tuğuşeva, 2007, s. 46) yararlanılmıştır.

Kaynakça

- Arat, R. R. (1999). *Kutadgu Bilig I metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Arat, R. R. (2003). *Kutadgu Bilig II çeviri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Balaban, Â. (2011). *Muhammed İbni Hasan İbni Aliyyi 'l-Hüseyn'in tabirnamesi (metin, sözlük, dil incelemesi)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü.
- Balaban, Â. (2014). Türkçe yazma ta'bîrnâmeler. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 9, 112-132.
- Baştürk, Ş. (2008). *Tüş tabirnamesi (inceleme, metin, indeks)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Clauson, G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.
- Demir, E. (2004). *Ahmed-i Dâî ta'bîrnâme (100B-208B) çevriyazılı metin-indeks-tıpkıbasım*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eminoğlu, H. (2003). *Müşkil-Güşâ (ta'bir-nâme) (dil bilgisi-metin-dizin)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti't-Türk (giriş-metin-çeviri-notlar-dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Günay, U. (1986). *Âşık tarzı şiir geleneği ve rüya motifi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Kaya, C. (1994). *Uygurca Altun Yaruk giriş, metin ve dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Morgan, K. O. (2015). *The young adult's guide to dream interpretation: learn what your dreams mean*. Florida: Atlantic Publishing Group.
- Nadelyaev, V. M. vd. (1969). *Drevnetyurkskiy slovar*. Leningrad: İzdatel'stvo Nauka.
- Önler, Z. (2019). Bir askeri terim olarak erat sözcüğü üzerine. *Türkoloji Dergisi*, 23 (2), 245-254.
- Róna-Tas, A. (1972). Dream, magic power and divination in the Altaic world. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, XXV, 227-236.
- Röhrborn, K. (2010). *Uigurisches wörterbuch sprachmaterial der vorislamischen türkischen texte aus zentralasien. I. verben, band 1: ab- – äzüglä-, neubearbeitung*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Şen, S. (2007). *Orhon, Uygur ve Karahanlı metinlerindeki meslekler bağlamında eski Türk kültürü*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şen, S. (2009). Eski Türkçe metinlerde görülen ölüm habercisi rüyalar. *Uçmağa Varmak Kitabı* içinde s. 299-307 (ed. Emine Gürsoy Naskali - Gülden Sağol Yüksekkeya). İstanbul: Kitabevi.
- Şen, S. (2017). *Körüm Bitig-eski Uygurca fal kitabı*. İstanbul: Kesit Yayınları.

- Şen, S. (2017b). *Eski Türkçenin deyim varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tabak, İ. (1999). *İbn Sîrîn'in Cevamiu't-Tabir Fi'r-Rüya adlı eseri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, T. (2000). *Orhon Türkçesi grameri*. Ankara: Sanat Yayınevi.
- Tezcan, S. (1975). *Eski Uygurca Hsüan Tsang biyografisi X. bölüm*. Yayımlanmamış Doçentlik Tezi. Ankara.
- (TTS=) Türk Dil Kurumu (1996). *Tanıklarıyla tarama sözlüğü V*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tuguşeva, L. Yu. (2007). Fragmenti rannesrednevekovih tyurkskih gadatel'nih knig iz rukopisnogo sobraniya Sankt-Peterburgskogo filiala İnstituta vostokovedeniya RAN- Publikatsiya, transliteratsiya i perevod (Fragments of the early medieval turkic books of omens from St.-Petersburg Branch of the Institute of Oriental Studies, RAS). *Pis'menne pamyatniki Vostoka (Written Monuments of the Orient) -[Письменные памятники ВОСТОКА]*, 2007/2 (7), 37-46.
- Yılmaz, S. (1998). *Kitâbü't-ta'bir (Ta'birnâme-i Türkî)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- <http://wenhousecrafts.com/dreams/dreamingofdukezhou.htm#army> Erişim tarihi: 01.09.2020.

Extended Summary

Throughout history, human beings have been interested in dreams, which they see as a magical field that informs about the future. In this context, dream interpretations, which describe things seen in dreams indicating the kind of developments in human life, have been highly regarded in different cultures and many works have been written on the subject. It is seen that the dream motif is taken place in the narratives since the early periods of Turkish cultural history. Dreams are met with the words *tüſ* and *tul* in old Turkish. Dream interpreters who bring news from this talismanic field by interpreting dreams were called *tüſ yörgüçü* ~ *tüſ yorguçü* in ancient Turks, while dream signs were called *belgü*. For the first time in the history of the Turkish language, transfer samples of dream interpretation are encountered in Old Uighur texts. For example, in the Xth part of the Old Uighur Xuanzang Biography, which is understood to have been translated from Chinese into Turkish in the Xth century, there was an interpretation of a dream that Xuanzang's student had. The fifty-fourth chapter of Kutadgu Bilig is titled as "*tüſ yorguçular birle katılmaknı ayur*" "Tells the relationship with dream interpreters" is the result of the importance given to the dream interpreters of the ancient Turks. In the relevant chapter, it is stated that dream interpretation is a science and that the owner of this knowledge can turn dreams into good; if the interpreter knows how to interpret the dream, what he says will come true immediately; the dream will come out well if the dream is interpreted well; it is explained that one can get rid of bad dreams with alms and that rulers should get along well with dream interpreters. In Kutadgu Bilig, in addition to general information about the dream interpretation, one of the first dreams that has been interpreted in the history of Turkish culture is included. Odgurmıſ, one of the heroes of the work, interpreted the portents in the dream he saw and told his beloved friend Ögdülmıſ that the result indicated the death of own. Even though Ögdülmıſ objected to this expression based on the subtleties of the science of dreams, Odgurmıſ's pessimistic interpretation came true and his life ended. Original texts related to the interpretation of what happened in the dream are named as "tabirname" in Turkish texts written in the Islamic field. Those who work on Turkish dream interpretation state that works in the form of dream interpretations generally emerged with the Old Oghuz Turkish period. In this approach, the fact that Uighur texts produced in pre-Islamic times are not known in detail in our country has a share. However, a manuscript belonging to the Old Uighur Turkish period published by L.Yu.Tugusheva in 2007 can change the view that the first Turkish dream interpretation books were written in the Anatolian scene. The manuscript is preserved within the Russian Academy of Sciences is thought to have been written between 10th and 11th centuries. In this respect, Uighur manuscript should be considered as the oldest product of the Turkish dream interpretation tradition. It is understood that the text in question contains a total of thirty-two dream interpretations. However, because some parts of the fragment is worn, twenty-six comments are understandable. Themes of the evaluated dreams are 'bad and dirty clothes', 'ruler and army riding', 'hearing wolf voice', 'camel ride and go', 'big deer', 'having a bath with clean water', 'illness of the left arm', 'ugly lady', 'falling from a high place', 'rising up', 'white horse', 'cotton cloth', 'scab on the abdomen',

‘overcoming the glories’, ‘finding money’, ‘malaria disease’, ‘sword’, ‘clothes from a mouse skin’, ‘lead or copper’, ‘piercing sword and saw’, ‘bright goblet’, ‘wolf’, ‘white sheep’, ‘being in a big house’, ‘holding black grapes’, ‘eating white grapes and fruit’. It is known that Uighur fortune-telling texts are inspired by Chinese culture from time to time. However, it cannot be claimed that the aforementioned Old Uighur dream interpretation book is literally copied from Chinese. Because the content of the manuscript based on comparison is not compatible with the Old Chinese dream interpretation. For example, according to the interpretation of Duke Wen of Zhou, the famous dream interpreter of China, when a man sees a torn dress in his dream is interpreted as his wife tends to deceive him. In the Uighur text, bad dress is a sign that you will be gossiped among people. The fact that the assets that are the subject of the Old Turkish dream interpretation book and the Old Chinese dream interpretation book are not in common shows that they are the product of different cultures. In this article, which brings up Tugusheva’s views on the reading and understanding of Old Uighur manuscript, with a critical approach, it is aimed to draw the attention of those interested in the field to the Old Turkish period. It should be especially known that many works that can be described as the equivalent texts in the non-religious field written in the Old Uighur field are also alive in the Anatolian field. Three of the Turkish dream interpretation books of the Islamic period, which are subject to comparison with the Uighur text, belong to the Old Oghuz field and one to the Chagatay field. These are the *Kitābu’t-ta’birāt* of Muhammed İbni Hasan İbni Aliyyi’l-Hüseyn, *Müşkil-Güşâ* whose author and source is unknown, *Tabir-nâme-i Türkî* by Ahmed-i Daî and *Tüş Termir-nâme* by Timur Ali Bin Abdülkerim. Thus, the comparison is aimed to include historical Eastern and Western Turkish. By comparing the dream interpretation of the Old Oghuz and Chagatay field, overlapping or diverging points in the interpretations were determined. The results are tabulated for easier understanding. According to the table, it is understood that pre-Islamic and post-Islamic terms are similar on a large scale. It is understood that universal and cultural factors play a role among the reasons for the divergence in different dream interpretation. The change in dream interpretation is not unique to Turkish culture, and it has been exemplified through Arabic literature where similar developments can be experienced in different cultures. In the light of the findings, it was discussed on what grounds the continuity and change in Turkish dream interpretation culture in history can be explained.

